

بنام خدا

وزارت جهاد کشاورزی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

طرح شناخت مناطق اکولوژیک کشور

تیپ‌های گیاهی منطقه بيله سوار و گرمی

(محدوده نقشه‌های چهارگوش بيله سوار به شماره NJ 39-01)

از:

جابر شریفی

با همکاری:

یونس رستمی کیا

هماهنگ کننده ملی:

محمد فیاض

۱۳۸۸

سرشناسه:	شریفی، جابر
عنوان و پدیدآور	طرح شناخت مناطق اکولوژیک کشور: تیپ های گیاهی منطقه ییله سوار و گرمی...../ از جابر شریفی
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، ۱۳۸۸
مشخصات ظاهری	۶۵ص: مصور، نقشه، جدول، نمودار
فروست	مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، ۴۱۹
شابک	978-964-473-311-6
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
عنوان دیگر	تیپ های گیاهی منطقه ییله سوار و گرمی (محدوده نقشه چهارگوش ییله سوار NJ39-01)
موضوع	پوشش گیاهی - ایران - ییله سوار و گرمی
شناسه افزوده	رستمی کیا، یونس شناسه افزوده: فیاض، محمد، ۱۳۳۵: مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور
رده بندی کنگره	۱۳۸۸ ۴۳۴۳۲/ش SB۴۳۲ رده بندی دیویی: ۶۳۵/۹۶۴۰۹۵۵۳۱۳ شماره کتابخانه ملی: ۱۹۱۶۵۲۸

کمیته انتشارات

محمدحسن عصاره، استاد پژوهش	پرویز باباخانلو، دانشیار پژوهش	حسین میرزایی ندوشن، استاد پژوهش
مصطفی اسدی، دانشیار پژوهش	فاطمه سفیدکن، دانشیار پژوهش	خسرو ناقب طالبی، دانشیار پژوهش
محمود محمدی، مربی پژوهش	محمود معلمی، مربی پژوهش	سید محسن صادقیان مطهر، کارشناس ارشد
شناسنامه		

نام کتاب: طرح شناخت مناطق اکولوژیک کشور، تیپ های گیاهی منطقه ییله سوار

تألیف: جابر شریفی

ویراستار علمی: محمد فیاض

ناظر فنی چاپ: سید محسن صادقیان مطهر

از انتشارات: مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

سال انتشار: ۱۳۸۸

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰

چاپخانه: طرح و نقش

قیمت: ۶۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۷۳-۳۱۱-۶

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	خلاصه
۷	۱- اهداف
۷	۲- روش بررسی
۷	۲-۱- مرحله مقدماتی
۸	۲-۲- مرحله مطالعات صحرایی
۸	۲-۳- مرحله نهایی یا مرحله تلفیق اطلاعات
۹	۳- تشریح نشانه‌های روی نقشه
۱۱	۴- خصوصیات منطقه مورد مطالعه ببله سوار
۱۱	۴-۱- موقعیت و وسعت
۱۲	۴-۲- آب و هوا
۱۵	۴-۳- موقعیت زمین شناسی
۱۶	۴-۴- منابع اراضی و خاک
۱۹	۴-۵- کشاورزی و دیگر کاربری‌های اراضی
۲۰	۴-۶- فلورستیک منطقه مورد مطالعه
۲۷	۵- تشریح تیپ‌های گیاهی
۳۲	۵-۱- تیپ‌های گیاهی گروه <i>Artemisia sieberi</i>
۳۲	۵-۱-۱- تیپ گیاهی <i>Artemisia sieberi</i> - <i>Noaea mucronata</i>
۳۳	۵-۱-۲- تیپ گیاهی <i>Artemisia sieberi</i> - <i>Salsola sp.</i> - <i>Poa bulbosa</i>

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳۴	۳-۱-۵- تیپ گیاهی <i>Artemisia sieberi - Astragalus sp.</i>
۳۵	۲-۵- تیپ‌های گیاهی منفرد
۳۵	۱-۲-۵- تیپ گیاهی منفرد <i>Capparis spinosa- Iris sp.</i>
۳۶	۲-۲-۵- تیپ گیاهی منفرد <i>Agropyrum trichophorum - Astragalus sp.</i>
۳۷	۳-۲-۵- تیپ گیاهی منفرد <i>Lolium perenne - Trifolium repens</i>
۳۸	۴-۲-۵- تیپ گیاهی منفرد <i>Astragalus sp. -Agropyrum trichophorum</i>
۴۰	- رویشگاه جنگلی
۴۲	- منابع مورد استفاده
۴۴	- پیوست
۵۶	- خلاصه انگلیسی
۵۷	- فهرست انتشارات

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۶	جدول ۱- خلاصه مشخصات تیپ‌های گیاهی منطقه مورد مطالعه بيله سوار
۱۰	جدول ۲- نشانه های مورد استفاده برای معرفی تیپ‌های گیاهی منطقه بيله سوار
۱۲	جدول ۳- پارامتر های مربوط به طبقه بندی آمبرژه استان اردبیل
۱۹	جدول ۴- استفاده از اراضی در حال حاضر در منطقه بيله سوار
۲۰	جدول ۵- لیست فلورستیک منطقه مغان
۲۸	جدول ۶- تیپ‌های گیاهی منطقه مورد مطالعه بيله سوار و گروه بندی آنها

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۵	نمودار ۱- توزیع کاربری‌های اصلی اراضی در منطقه مورد مطالعه بيله سوار
۲۹	نمودار ۲- فراوانی تیپ‌های گیاهی در منطقه مورد مطالعه بيله سوار
۳۰	نمودار ۳- فراوانی گروه‌های گیاهی در منطقه مورد مطالعه بيله سوار
۳۱	نمودار ۴- دامنه گسترش ارتفاعی تیپ‌های گیاهی منطقه بيله سوار

فهرست نقشه‌ها

صفحه	عنوان
۴۶	نقشه نمایشی ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه بيله سوار در سطح کشور
۴۷	نقشه نمایشی ۲- تصویر ماهواره ای منطقه مورد مطالعه بيله سوار
۴۸	نقشه نمایشی ۳- پهنه بندی اقلیمی منطقه مورد مطالعه بيله سوار
۴۹	نقشه نمایشی ۴- ارزیابی منابع و قابلیت اراضی منطقه مورد مطالعه فنوج
۵۰	نقشه نمایشی ۵- تیپ‌های گیاهی منطقه مورد مطالعه فنوج

فهرست عکس‌ها

صفحه	عنوان
۵۱	عکس ۱- نمایی از تیپ گیاهی درمته <i>Artemisia sieberi</i>
۵۱	عکس ۲- نمایی از تیپ <i>Artemisia sieberi - Noaea mucronata</i>
۵۲	عکس ۳- نمایی از تیپ گیاهی <i>Artemisia sieberi - Salsola sp.-Poa bulbosa</i>
۵۲	عکس ۴- نمایی از تیپ <i>Artemisia sieberi - Salsola sp.</i>
۵۳	عکس ۵- نمایی از تیپ گیاهی. <i>Capparis spinosa- Iris sp.</i>

فهرست عکس‌ها

صفحه	عنوان
۵۳	عکس ۶- نمایی از تیپ <i>Lolium perenne - Trifolium repens</i>
۵۴	عکس ۷- نمایی از تیپ <i>Astragalus sp.-Agropyrum trichophorum</i>
۵۴	عکس ۸- نمایی از جنگلهای حاشیه رود خانه بالهارود واقع در مرز بيله سوار و جمهوری آذربایجان
۵۵	عکس ۹- تصاویری از جنگلهای حاشیه رود خانه بالهارود واقع در مرز شهرستان گرمی و جمهوری آذربایجان

سپاسگزاری

بررسی و کنترل صحرایی پوشش گیاهی منطقه مورد مطالعه حاصل همراهی و همکاری صادقانه همکاران گرامی در بخش تحقیقات منابع طبیعی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان اردبیل، آقایان یونس نوکی، اسمعیل علی اکبر زاده، محرم هوشیار، الله ویردی نوری و سرکار خانم مهندس عظیمی بوده که از همگی نهایت تشکر و قدردانی را دارم، همچنین از زحمات مسئولین محترم مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان اردبیل که در ارایه امکانات و مساعدت های دیگر مرا یاری نمودند، قدردانی می گردد.

جناب آقای دکتر محمدحسن عصاره ریاست محترم مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و جناب آقای دکتر مهدی فرح پور معاونت پژوهشی مؤسسه همیشه مشوق و راهنمای مجریان این طرح ملی و گسترده که در پهنه وسیعی از ایران زمین اجرا می شود بوده اند. آقای مهندس محمد فیاض ریاست محترم بخش تحقیقات مرتع و هماینگ کننده ملی طرح در انجام این طرح ما را یاری داده اند. آقای سید محسن صادقیان مطهر دبیر کمیته انتشارات مؤسسه امور چاپ و انتشار کتاب را پی گیری نمودند که موجب امتنان است.

از همکاران بخش تحقیقات مرتع مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع سرکار خانم مهندس هاجر نعمتی که در تنظیم نهائی گزارش و نقشه، بازخوانی و تنظیم نهایی کتاب و نیز سرکار خانم مهندس پروانه عشوری که تولید نقشه نهایی رایانه ای در محیط سامانه های اطلاعات جغرافیایی و دیگر نقشه های مندرج در کتاب را انجام داده اند و همکاری نموده اند سپاسگزاری می گردد.

از زحمات تمامی این عزیزان، سپاسگزاری و قدردانی می شود.

جابر شریفی

مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان اردبیل

پیشگفتار

مطالعه منابع اراضی و شرایط محیطی نظیر پوشش گیاهی، خاک و آب و هوا که بعنوان عناصر اکولوژیکی درکنش متقابل هم عمل می‌کنند. با مطالعه و شناخت کمی و کیفی گستره پوشش گیاهی، می‌توان پراکنش رویشهای مختلف و محدوده رویشگاهها را از هم تفکیک و مجزا نمود، گرچه تغییر و تحولات پوشش گیاهی در مسیر گذر زمان امر طبیعی و اجتناب ناپذیر است، ولی عوامل متعددی مانند ملی شدن جنگلها و مراتع، حذف مدیریت سنتی، به روز نبودن قوانین مربوط به منابع طبیعی، عدم وجود اشتغال برای تمامی جوانان روستا، سودجویی بیشتر، مکانیزه شدن فعالیت‌های کشاورزی و ورود ماشین‌آلات کشاورزی به مرتع و نیاز روز افزون مردم به سوخت و غذا عوامل دیگری هستند که موجب تخریب و دگرگونی در مراتع و جنگلها گردیده است. بدیهی است ارائه راهکارهای عملی در حفظ و نگهداری پوشش گیاهی و برنامه‌ریزی مدیریت بهینه از آنها نیاز به شناخت دقیق‌تر این عوامل می‌باشد. طرح شناخت مناطق اکولوژیک بمنظور مدیریت عرصه‌های منابع طبیعی بویژه جنگلها و مراتع توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و با همکاری مراکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان‌ها در سطح کشور اجرا می‌گردد.

در این استان نیز بخش باقی مانده مطالعه مناطق اکولوژیک (نوار مرزی منطقه گرمی و بیله سوار، شیت شماره 1-39-NJ)، مطابق با طرح ملی انجام گردید. نتایج حاصل از این طرح در غالب گزارش و نقشه حاضر که شرح تیپ های گیاهی بصورت تفکیک شده در عرصه‌های مراتع، جنگلها و سایر کاربری اراضی است. در مطالعه حاضر گستره هر تیپ گیاهی به روش ترکیبی سیمای ظاهری Physiognomy و فلورستیک تعیین شده و به صورت نقشه ارایه گردیده که براساس گونه های غالب و شاخص محدوده هر تیپ تعیین گردیده و عوامل محیطی مهم و موثر در استقرار و بقای پوشش گیاهی نیز مورد بررسی قرار گرفته تا به کمک آنها تجزیه و تحلیل درستی از وضعیت رویشگاهها ارایه نمود. البته تشخیص دقیق مرز تیپ‌ها بدلیل تدریجی بودن تغییرات غیر ممکن است ولی سعی گردیده با کنترل صحرایی در حد ممکن مرز تیپ‌ها تفکیک گردد. در حال حاضر بانک اطلاعات در زمینه منابع طبیعی استان اردبیل متأسفانه ضعیف است و اطلاعات موجود بیشتر پراکنده و در بعضی مواقع فاقد دقت کافی هستند گرچه هر اطلاعات علمی در زمان خود دارای ارزش و اهمیت بوده است.

علی رغم اینکه وسعت منطقه مورد مطالعه کم بوده ولی مشکلات مانند صعب العبور بودن، واقع شدن در نوار مرزی با جمهوری آذربایجان، دسترسی به تمامی مناطق به زحمت و با هماهنگی قبلی با پاسگاههای مرزی امکان پذیر بود و حتی در برخی مناطق ویژه، اجازه ورود ندادند. علی رغم این مشکلات سعی گردید عملیات پیمایشی و یادداشت برداری صحرائی بدرستی انجام شده و اطلاعات لازم کسب گردد.

خلاصه

طرح شناخت مناطق اکولوژیک کشور در منطقه، از سال ۱۳۸۷ به مدت ۲ سال به مورد اجرا گذاشته شد. منطقه مورد بررسی در طرح حاضر شامل محدوده یک برگ نقشه کامل توپوگرافی سازمان جغرافیایی کشور به شماره NJ39-01 با مقیاس ۱:۲۵۰۰۰۰ به وسعت حدود ۱۴۸۹۲۴ هکتار به نام نوار مرزی گرمی و بيله سوار می باشد که به عنوان بررسی تیپ های گیاهی منطقه گرمی و بيله سوار، انتشار یافته است.

قلمرو مورد مطالعه در موقعیت جغرافیایی در ۴۸ درجه تا ۴۸ درجه ۵۷ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه تا ۳۸ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی واقع شده است.

از مراکز جمعیتی مهم منطقه مورد مطالعه می توان از شهرهای شهرستان گرمی و بيله سوار را نام برد. تیپ های گیاهی به روش نمود ظاهری (سیمای ظاهری) براساس گونه های غالب در زمان مطالعه شناسایی، تفکیک و بر روی نقشه های توپوگرافی ۱:۵۰۰۰۰ با درج یک تا سه گونه غالب مشخص شده است. ویژگی های محیطی هر یک از تیپ های گیاهی و گونه های همراه مشاهده شده در عرصه نیز مشخص گردیده است. براساس نتایج بررسی های انجام شده استفاده از اراضی در حال حاضر به شرح زیر است (نمودار ۱):

تیپ های گیاهی مرتعی در عرصه مورد مطالعه با وسعت ۱۶۰۸۸ هکتار، ۱۰/۸۰ درصد از کل منطقه مورد مطالعه را در بر گرفته اند.

اراضی زراعی شامل زراعت های آبی، اراضی آیش، درختان مثمر و غیرمثمر ۱۲۸۶۶۱ هکتار است که حدود ۸۶/۳۹ درصد از کل منطقه می باشد. اراضی جنگلی ۲۶۱۷ هکتار است که ۱/۷۶ درصد از کل منطقه را شامل می شود. تاسیسات با وسعت ۱۵۵۹ هکتار، ۱/۰۵ درصد از منطقه مورد مطالعه را در بر می گیرد. تعداد ۷ تیپ گیاهی در منطقه نوار مرزی گرمی و بيله سوار شناسایی و در یک گروه و ۴ تیپ گیاهی منفرد به شرح زیر تفکیک شده است:

گونه گیاهی *Artemisia sieberi* در قالب ۳ تیپ گیاهی، این گروه را تشکیل داده و حدود ۷/۷ درصد منطقه طرح را به خود اختصاص داده است. گونه گیاهی *Astragalus sp.* در قالب ۲ تیپ گیاهی، ۲/۸۱ درصد سطح منطقه را به خود اختصاص داده است.